

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING MAS'ULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHI VA OTA-ONALAR HAMKORLIGINING AHAMIYATI

Xo'jamiyarov S.Ch.

Toshkent iqtisodiyot pedagogika instituti

“Tillar va maktabgacha ta'lim” fakulteti p.f.f.d., dotsent

Tayanch so'zlar: mas'uliyat, metodika, hamkorlik, xususiyat, vaziyat, qobiliyat, munosabat, mezon, tajriba.

Ключевые слова: ответственность, методология, сотрудничество, характеристика, ситуация, способность, отношение, критерий, опыт.

Key words: responsibility, methodology, cooperation, characteristics, situation, ability, attitude, criterion, experience.

Oilaning jamiyatdagi o'rni boshqa ijtimoiy institutlar bilan taqqoslanmaydi, chunki maktabgacha yoshdagi bola shaxsi aynan oilada shakllanadi va rivojlanadi, u ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi. Inson butun umri davomida oilasi bilan aloqani his qiladi. Oilada inson odob-axloqining asoslari yaratiladi, xulq-atvor normalari shakllanadi, shaxsning individual fazilatlarini va qobiliyatlarini ochib beriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati haqida gapirganda, shuni ta'kidlash kerakki, bu orqali butun maktabgacha ta'lim tizimi sezilarli darajada yangilanadi. Ishning yangi shakllarini qo'llash bo'yicha faol izlanishlarni olib borish, ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar nafaqat psixologik-pedagogik yordam, balki maktabgacha ta'lim muassasasiga psixologik yordam shaklida ham amalga oshiriladi. Bunday ish maktabgacha yoshdagi bolaning yanada uyg'un rivojlanishiga yordam beradi. Ta'lim masalalarini o'zaro bog'liqlikda, kelishilgan holda hal qilishga yordam beradi, eng muammoli sohalarga ta'sir qiladi.

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni [1], 2020-yil 23-sentyabrda "Ta'lim

to'g'risida"gi Qonuni [2], O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentyabrdagi PQ-3261-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi [3], 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini shakllantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi [4] qarorlari bu boradagi masalalarni samarali hal qilishga bag'ishlanadi.

Mamlakatimiz yetakchi mutaxassislari F.R.Qodirova [14], N.N.Djamilova [9], D.A.Abduraximova [5], Z.Azizova [6] va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar maktabgacha ta'limni rivojlantirishga qaratilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi ko'plab tarkibiy qismlardan iborat murakkab didaktik, tarbiyaviy va ijtimoiy pedagogik jarayonlarni o'z ichiga oladi.

V.N.Myasishevning fikricha, hamkorlik - bu ijtimoiy idrok etish asosida va muloqot orqali amalga oshiriladigan qandaydir qo'shma faoliyatni tashkil etish usulidir [13]. Ushbu hamkorlikning natijasi ma'lum munosabatlardir, ular hamkorlikning ichki shaxsiy asosi bo'lib, shaxslarning munosabatiga, o'zaro ta'sir qiluvchilarning pozitsiyasiga bog'liq. Agar hamkorlik har ikki tomonning ochiqligi sharoitida sodir bo'lsa va hech kimning erkinligi buzilmasa, u haqiqiy munosabatlarning namoyon bo'lishiga xizmat qiladi, lekin hamkorlik bir subyektni boshqasi tomonidan ustunligi sharoitida sodir bo'lsa, u haqiqiy munosabatlarni yashirishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-ona hamkorligini ta'minlash metodikasini takomillashtirish quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi:

- maktabgacha yoshdagi bolalarda tarbiyachi va ota-ona hamkorligi vositasida mas'uliyat hissini shakllantirishning tashkiliy-metodik xususiyatlari - "burch", "javobgarlik" kabi ekzistensial komponentlarni o'quv-tarbiyaviy faoliyat mazmuniga kiritish;
- tarbiyachi va ota-ona hamkorligi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyat hissini shakllantirish metodikasini takomillashtirilgan;
- bola faoliyatida muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati ko'rinishlari va ijobiy munosabatlar shakllarini aniqlashtirishga oid maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyat hissini shakllantirish modelini ishlab chiqish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyat hissining shakllanganligini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-ona hamkorligi doimiy ravishda tajriba almashadigan,

maktabgacha yoshdagi bolalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning eng qimmatli usullarini, ya'ni harakatlarni amaliyotga tatbiq etadigan, umumiy, shartli, bog'langan va bir-birini to'ldiruvchi o'zaro ta'sir tizimini tashkil qilishni nazarda tutadi.

E.V. Korotayeva ta'kidlaganidek, pedagogik o'zaro ta'sirning zamonaviy g'oyasi uni ta'lim obyektlari va subyektlari o'rtasidagi ta'lim vaziyati bilan belgilanadigan, voqea-axborot, hissiy-empatik va tashkiliy-faoliyat birligiga asoslangan maxsus bog'liqlik sifatida tushunishga asoslanadi va pedagogik jarayonni tashkil etishda sifat yoki miqdoriy o'zgarishlarga olib keladi [11].

Pedagogik hamkorlikning muhim belgilari o'zaro tushunish, munosabatlar, o'zaro bilim, o'zaro harakatlar, hamkorlik, o'zaro ta'sir, moslikdir. Ular pedagogik jarayon ishtirokchilarining hamkorligida yuzaga keladigan vaziyatlar va sharoitlarga qarab o'zlarini turlicha namoyon qiladi, bu bizga o'zaro ta'sirning ko'plab turlari haqida gapirish imkonini beradi.

A.S.Belkin tarbiyachi va ota-ona hamkorligini ta'minlash masalasida quyidagilarni ta'kidlaydi [8]:

- vasiylik, bunda bolalarga yordam berish va maqsadlarni aniqlashda asosiy rol kattalarga beriladi, bunda maqsadlarni minimal darajada bilish va katta yoshli o'quvchiga yordam berish nazarda tutiladi;
- sheriklik, bu yerda “faoliyat birgalikdagi muvaffaqiyati sa'y-harakatlarning nisbiy tengligi bilan ta'minlanadi”;
- murabbiylik, bunda asosiy rol kattalarda qoladi, lekin bolalarning tashabbusi kuchayadi;
- hamkorlik, bu yerda “muvaffaqiyat birgalikdagi sa'y-harakatlarning tengligi, bir-biriga yordam berishga tayyorlik bilan ta'minlanadi”;
- jamoa (katta bolalik davri), “hamkorlikning eng yuqori shakli, ikkala tomon ham shaxsiy va ishbilarmonlik munosabatlarini birgalikda yaratish asosida birlashtiriladi”.

A.S.Belkin tomonidan taklif qilingan tasniflash asosi mas'uliyat va huquqlar o'rtasidagi munosabatlardir - u shaxsiyatga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi va insonparvarlik ta'limi jarayonining talablarini to'liq aks ettiradi [8].

“Hamkorlik” tushunchasi pedagogikada turli nuqtayi nazardan ko'rib chiqiladi:

- ta'lim tizimi faoliyatining usuli va sharti sifatida, uning elementlari munosabatlari va aloqalarining o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi;
- harakatlar (o'zaro ta'sirlar) almashinuvidan, umumiy faoliyatni rejalashtirishdan iborat bo'lgan pedagogik muloqotning interfaol komponenti sifatida [12].

Ye.P.Arnautova va boshqalarning asarlarida o‘zaro samarali hamkorlikning hal qiluvchi sharti tarbiyachilar va ota-onalar o‘rtasidagi ishonchli munosabatlardir. Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilari va ota-onalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda muloqot zarur [7].

Shuningdek, bu adabiyotlarda bolalar bog‘chasi va oila o‘rtasida hamkorlik aloqalarini o‘rnatish haqida gapiradilar [7]. Ular muammoning tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati va maqsadlarini aniqlash, tarbiyalash bo‘yicha ishlarning mazmunini rivojlantirish, maktabgacha ta’lim muassasalari va oila o‘rtasidagi aloqa shakllari va turlarini aniqlash kabi jihatlarini ajratib ko‘rsatishadi.

Psixologlarning ta’kidlashicha, tarbiyachi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik munosabatlari mahalliy va xorijiy o‘qituvchilar va psixologlar tomonidan maktabgacha yoshdagi bolani tarbiyalashda ijobiy natijalarning paydo bo‘lishiga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas’uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining asosiy maqsadi, birinchi navbatda, maktabgacha yoshdagi bolani tarbiyalashda oilaga professional yordam berish, uni almashtirmasdan, balki uni to‘ldirish va uning ta’lim funksiyalarini to‘liq amalga oshirishni ta’minlash;

- maktabgacha yoshdagi bolaning ehtiyojlari va manfaatlarini amalga oshirish;
- yosh va individual xususiyatlarni hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish;
- bolani tarbiyalash masalalarida ota-onalar o‘rtasida mas’uliyat va majburiyatlarni taqsimlash;
- oilaning turli avlodlari o‘rtasidagi munosabatlarda ochiqlikni qo‘llab-quvvatlash;
- oilaviy an’analarni shakllantirish va saqlash;
- bolalarning individualligini qabul qilish va tushunish, ularni noyob shaxs sifatida hurmat qilish va ishonishdan iborat [10].

Ushbu maqsadga quyidagi vazifalarni bajarish orqali erishish mumkin:

- ota-onalik va bolalikka hurmatni tarbiyalash;
- ota-onalar bilan ularning oilaviy mikro muhitini o‘rganish bo‘yicha o‘zaro hamkorlik;
- oilaning umumiy madaniyatini va ota-onalarning psixologik-pedagogik ta’limini targ‘ib qilish va takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash bo‘yicha asosiy bilimlar, ko‘nikmalar, malakalar, tajribalarni o‘tkazish orqali bolalarning ota-

onalariga amaliy yordam ko'rsatish. Mamlakatimizda oila, jamiyat va davlatning ijtimoiy-madaniy-ma'rifiy me'yorlari va an'alariga tayangan holda bolalarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib, tashabbuskorlik, mustaqillik, javobgarlik va mas'uliyat hissini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Tarbiyachi-pedagog va mutaxassislarining birgalikdagi faoliyati jarayonida hal etilishi mumkin bo'lgan maktabgacha katta yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirish pedagogik qo'llab-quvvatlashning asosiy vazifalaridan iborat.

Bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishni pedagogik qo'llab-quvvatlash vazifalari quyidagilardan iborat:

- ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy-madaniy qadriyatlar, shu jumladan, mustaqillik, o'z harakatlarini o'z-o'zini tartibga solish, javobgarlik;
- bolaning qiziqish, faoliyat, mas'uliyat, javobgarlik kabi shaxsiy fazilatlarini shakllantirish

Yosh, fiziologik, psixologik, intellektual, shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, ta'lim va tarbiya ehtiyojlari, qiziqishni, motivni hisobga olish ularning ongini, qadriyatlarini, kommunikativ muloqot madaniyatini va mas'uliyat hissini shakllantirishdan iborat.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida. 2019-yil 16-dekabr. O'RQ-595-son.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Ta'lim to'g'risida. 2020-yil 23-sentyabr. O'RQ-637-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2017-yil 9-sentyabr. PQ-3261-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini shakllantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. 2019-yil 8-may. PQ-4312-son.
5. Abdurahimova D.A. Xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimini takomillashtirish: fan doktori. ... diss.avtoreferati. – T., 2020. – 74 b.
6. Azizova Z. Qo'g'irchoq teatri vositasida maktabgacha kata yoshdagi bolalarda axloqiy-estetik sifatlarni shakllantirish. 13.00.08 – maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi pedagogika yo'nalishi bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. UDK 372.614. Toshkent-2020.
7. Арнаутова Е.П. Педагог и семья. - М.: Карапуз, 2012. – 264 с.
8. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики. -М.: ИЦ «Академия», 2010.-192 с.
9. Джамилова Н.Н. Совершенствование педагогических механизмов развития инициативности у обучаемых. Монография. – Ташкент: Фан ва технология, 2018. - 237 с.
10. Кальянова Н.Д. Взаимодействие педагогов и родителей в интересах ребёнка/ Н. Д. Кальянова // Семья в современном обществе (сб. тезисов III окруж. конференции психологов). - Н - Мар, 2007. - с. 7-11.
11. Коротаева Е.В. Основы педагогических взаимодействий. -Екатеринбург :УрГПУ, 2010.-118 с.

12. Кошкинко И.В. Взаимодействие педагогов и родителей как социальная и психолого-педагогическая проблема //Проблемы педагогики и психологии.-2011.-№1.-С. 209.

13. Мясищев В.Н. Психология отношений: Избранные психологические труды / Пд ред. А.А. Бодалева. - М.: Модэк МПСИ, 2010. -150 с.

14. Qodirova F., Qodirova R. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – T.: Istiqlol. 2006. – 248 b.

РЕЗЮМЕ

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi ko'plab tarkibiy qismlardan iborat murakkab didaktik, tarbiyaviy va ijtimoiy pedagogik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Pedagogik hamkorlikning muhim belgilari o'zaro tushunish, munosabatlar, o'zaro bilim, o'zaro harakatlar, hamkorlik, o'zaro ta'sir, moslikdir.

Maqolada ular pedagogik jarayon ishtirokchilarining hamkorligi, o'zaro ta'sir turlari hamda maktabgacha yoshdagi bolalarning mas'uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ

Сотрудничество воспитателей и родителей в формировании чувства ответственности дошкольников включает в себя сложный дидактический, воспитательный и социально-педагогический процессы, состоящие из многих компонентов. Важными признаками педагогического сотрудничества являются взаимопонимание, взаимоотношения, взаимное знание, совместные действия, сотрудничество, взаимодействие, совместимость.

В статье описано сотрудничество участников педагогического процесса, виды взаимодействия, а также значение сотрудничества воспитателей и родителей в формировании чувства ответственности дошкольников.

SUMMARY

Cooperation between educators and parents in developing a sense of responsibility in preschoolers includes complex didactic, educational and social-pedagogical processes, consisting of many components. Important features of pedagogical cooperation are mutual understanding, relationships, mutual knowledge, joint actions, cooperation, interaction, compatibility.

The article describes the cooperation of participants in the pedagogical process, types of interaction, as well as the importance of cooperation between educators and parents in developing a sense of responsibility in preschoolers.